

Η ΙΘΩΜΗ ΚΑΙ ΤΟ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ ΤΟΥ ΒΟΥΛΚΑΝΟΥ¹

Α'

Ἡ Ἰθώμη ὀρθώνεται στὴ μέση τοῦ ἀπέραντου Μεσσηνιακοῦ κάμπου, σὰ μιὰ κορῶνα στὸ κεφάλι παλιᾶς βασιλίσσας, ὅπως τέτοια δοξασμένη κι' ἀξέχαστη στάθηκε μέσ' ἀπ' τὴν ἱστορία ἢ πανάρχαια Μεσσηνία.

Τὸ κωνικὸ βουνό της φαίνεται ἀπ' ὅλες τὶς πλευρὲς τῆς εὐφορῆς Μεσσηνιακῆς πεδιάδας, καθὼς κι' ἀπ' τὰ μισὰ τοῦ ὁμώνυμου κόλπου, ἔτσι ὡς ἀγναντεύεται ἀπὸ τ' ἀνοιχτὸ πέλαγο ἢ μακρινὴ αὐτὴ καὶ γραφικὴ στεριά τῆς Πελοποννήσου.

Ψηλὰ στὴ μυτερὴ κορυφὴ τοῦ ἀρχαίου βουνοῦ ποὺ μπλαβίζει στὴν ἀπόσταση κι' ὅπου τὸν παλιὸ καιρὸ ὑψώνονταν ὁ ναὸς τοῦ Διὸς Ἰθώματα, καθὼς καὶ τὸ ἱερὸ τῆς Δήμητρος καὶ τῆς Περσεφόνης στέκετ' ἀθώρητο ἀπ' τ' ἀνθρώπινα μάτια, γινομένο τὸ ἓνα μὲ τ' ἀπρόσιτα βραχοκότρωνα τῆς ψηλῆς κορυφῆς, τὸ πάμπάλαιο μοναστήρι τῆς Παναγίας τοῦ Βουλκάνου τὸ «Καθολικὸ» λεγόμενο, ποὺ χτίστηκε κατὰ τὸ 12ον αἰῶνα ἀπὸ τὴν γυναῖκα τοῦ Ἀνδρόνικου Παλαιολόγου σὰ θεμέλια τοῦ Ναοῦ τοῦ Διὸς.

¹ Αἱ παρεντιθέμεναι εἰκόνες πλὴν τῆς τρίτης εἶναι ἔργα τῆς Κυρίας Ταρσοῦλη. Σ. τ. Δ.

Γιὰ νὰ φτάσῃ κανεὶς ὡς ἐκείνη τὴν ἀπόκοσμη ἀητοφωλιά πρέπει νάχη πρῶτ' ἀπ' ὅλα τὴ λεγόμενη «δίψα τῆς ἐρεύνης» καθὼς καὶ κότσα γερά, παρ' ὅλο πού ἐν ἄμοιρο ἄλογο ἦ μουλάρι θὰ τὸν σηκώνει ἐπὶ μιάμιση ὥρα καὶ πιὸ πολὺ στή ράχη του, ξεκινῶντας ἀπὸ τὸ κάτω μοναστήρι τοῦ Βουλκάνου, ὅπου κατασταλάζουν ὅλοι οἱ προσκυνητὲς κι' ὅπου γιὰ νὰ φτάσῃς πάλι ἀπὸ τὸ χωριὸ Τζαφερεμίμι, βάζεις ἄλλη μιάμιση ὥρα καβάλλα μέσ' ἀπὸ ἀνηφορικὰ ξεροτρόχαλα μονοπάτια.

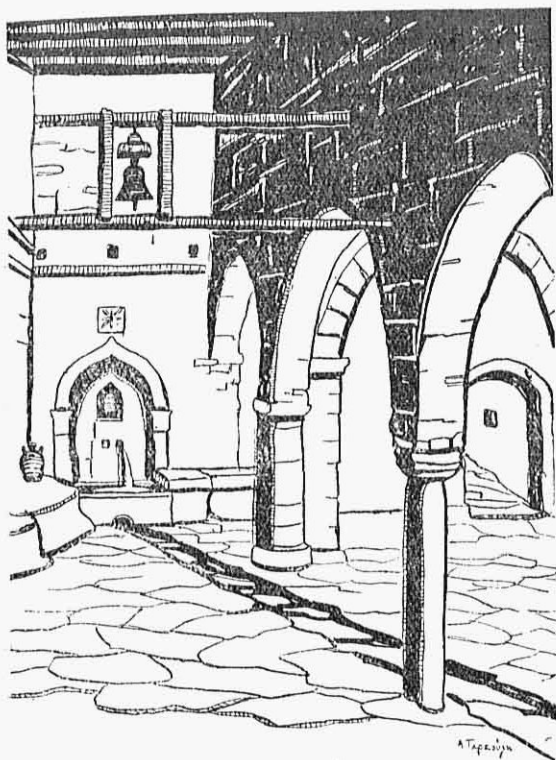
Γι' αὐτὴ τὴν ἐκδρομὴ ξεκίνησα ἐν ἀνοιξιάτικο πρωΐ, μὴ ξέροντας ἂν τὰ ἐφοδία μου μπορούσαν νὰ μὲ φτάσουν ὡς τὸ μακρυνὸ κάστρο «τῆς Κορφῆς» πού ἀπὸ καιρὸ ὄνειρεῦτῃκα νὰ ἐκπορθήσω.

Διάλεξα τὸ ξεκίνημα μὲ τραῖνο ἀπὸ τὴν Καλαμάτα, μόλις πού τὸ πρῶτο γλυκολάλημα ἀπὸ τὶς μακρινὲς καμπάνες τάραξε τὸν μουντὸ ἀκόμ' ἄερα κι' ὁ ἥλιος μαντευόταν πίσω ἀπὸ τὸ Καλάθιον Ὅρος

Ἴδιο μὲ σταχτόμαυρο δράκοντα πού σέρνεται σέ γνώριμά του δασωμένα βοσκοτόπια, τὸ τραῖνο φρυσῶντας μὲ ἀγκομαχητὸ τὶς κάπνες του κυλάει σχίζοντας τὸ λουλουδιασμένον κάμπο.

Τὰ χαμόσπιτα κ' οἱ χόρτινες καλύβες ἀνοίγουν τὰ παραθύρια καὶ τοὺς φεγγίτες τους μέσ' ἀπὸ κατσαρὲς πολύχρωμες περικοκλάδες, γιὰ νὰ πλαισιώσουν ἀχτένιστα ξανθόμαλλα χωριατόπουλα καὶ ὀρθοστήθεις κοπελλοῦδες πού καθρεφτίζουνε στὰ μάτια τους τὸ αὐγινὸ χαμόγελο. Ἀπ' τὶς καλαμένιες αὐλὲς ξεφεύγουν, σὰν ἀλαφιασμένες στὸ σφύριγμα τοῦ τραίνου, κλωσσες μὲ τὰ νοσιδιά τους, πουλάρια σὰν κυνηγημένα μαζὶ μὲ προβατίνες ρόβολᾶν ἀδέσποτα στὸν κάμπο. Στὸ βάθος τῶρ' ἀριστερά μας ροδίζει τὸ βουνὸ τῆς Ἰθώμης, τὸ λεγόμενο καὶ Βουλκάνο, ψηλὸ ὡς 810 μέτρα πάνω ἀπὸ τὴ θάλασσα. Τὸ λένε καὶ Βουρκᾶνο, καθὼς καὶ Δορκᾶνο, γιατί ὅπως πιστεύουν, τὸν παλιὸ καιρὸ ζοῦσαν πολλὲς δορκάδες μέσα στὰ δάση του. Τὸ πιὸ πιθανὸ εἶναι ὅτι τὴν ὀνομασίαν τοῦ Βουλκᾶνο πῆρε ἀπὸ κάποιον σβυσμένον ἠφαίστειον (Volcan) πού ἦταν ἐκεῖ ἀπάνω στὰ προϊστορικὰ χρόνια. Ἐνα τεράστιον βάρανθρον κατὰ τὴν

ἀνατολή πού τὸ λένε «τοῦ καιροῦ ἡ τρύπα» μαρτυράει πὼς σίγουρα ἐκεῖ θὰ ἦταν καὶ τὸ στόμιο τοῦ ἀρχαίου ἠφαιστείου. Τὸ παρομοιάζουν μὲ τὸν Κεάδα τῆς Σπάρτης· λένε

Ἡ βρύση τοῦ μοναστηριοῦ.

πὼς τὸ χειμῶνα βγαίνει ἀπὸ κεῖ ζεστὸς ἀέρας καὶ τὸ καλοκαῖρι ψυχρός. Κατ' ἀντικρύ του στὴ μεσημβρία στέκεται ἓνα χαμηλότερο βουνὸ Ἅγιος Βασίλειος, ἀρχικὰ λεγόμενον Εὐά, ὅπου βρῖσκονταν τὰ παλιὰ χρόνια τὸ ἱερὸ τοῦ Διο-

νύσου. Τ' ὄνομα Εὐὰ πῆρε ἀπὸ τὰ ξεφωνητὰ τῶν «Εὐὰ εὐὰ»—εὐοῖ εὐὰν—πὸν ἔφταναν σ' ὅλη τῇ γύρω πεδιάδα ἀπὸ τὰ γλέντια τοῦ θεοῦ μὲ τὶς ἰέρειες τοῦ κρασιοῦ καὶ τῆς κραιπάλης. Στὸ διάσελο τῶν δυὸ βουνῶν σ' ἓνα φαρδὸν πλάτωμα ὡς 400 πῆγες, εἶναι χτισμένο τὸ μεγάλο Σταυρο-
 πυργιακὸ Μοναστήρι τοῦ Βουλκάνου, ποῦχει τὰ πολλὰ μετόχια, ἓνα ἀπὸ τὰ πλουσιώτερα καὶ τὰ πιὸ φιλόξενα ἑλλη-
 νικὰ μοναστήρια χρονολογούμενο ἀπὸ τὸ 1625. Καθὼς φτάνομε στὸ χωριὸ Τζαφερεμίνι ὕστερ' ἀπὸ μιὰ ὥρα τραίνο γιὰ νὰ πάρωμε τὰ ζῶα πὸν θὰ μᾶς ἀνεβάσουν στὸ κάτω στὸ μεγάλο μοναστήρι, τὸ βλέπομε ἀπὸ μακρὰ νὰ φαντάζῃ στὴν ἀπόκρημνη πλαγιά σὰν ἓνα κίτρινο μεγάλο λιθάρι, σὰν μιὰ τεράστια χάντρα πὸν κατρακύλησε ἀπὸ τὸ σπασμένο κομπολόι ἑνὸς γίγαντα τῆς κορφῆς καὶ στάθηκε μετέωρη ἐκεῖ, κρεμασμένη ἀπὸ μιὰ δύναμη ἀόρατη. Τὰ βαρυπέταλα μουλάρια περνῶντας μας ἀπὸ τὸ φαρδὸν πο-
 τάμι τοῦ χωριοῦ, ὅπου γυναῖκες μὲ τὸν κόπανο πλένουν ἀνάμεσα στὶς καλαμιές τὰ ριγωτὰ σκουτιά τους, ἀνηφορίζουν ὑπομονετικὰ μέσ' ἀπ' τὰ στενοσκαμμένα στὸ βράχο μονοπάτια.

Ὁ ἥλιος καταχτητικὰ ἔχει ἀγκαλιάσει τὴν πλάση. Τὸ μαρτυροῦν τὰ νυχτολούλουδα πὸν κάτω ἀπ' τοὺς φράχτες ἀργοδιπλώνουν τὰ πεταλά τους, ἐνῶ οἱ φλογᾶτες παπαροῦνες κ' οἱ ἀγριομολόχες διάπλατα τὸν κόρφο τους ἀνοίγουν, ὀλόστητες στὰ χνουδερά τους κλώνια γιὰ νὰ ρουφήξουν λαίμαργα τὸ μέγα φῶς. Τὸ μαρτυροῦν ὀλόκληρες πομπές ἀπὸ μουριές φουντωτὲς καὶ φουφουλάτες, πὸν γράψαν κι' ὅλα κάτω στὸ χωριὸ τοὺς παχιούς τους ἥσκιους στὸ χῶμα, κι' ὅλο τὸ ἀσημοδάσος τῶν λιοδεντρῶν πὸν μέσ' ἀπ' τα χαλιὰ τῆς κίτρινης μαργαρίτας δίνει τόπους τόπους τὶς πιὸ μαεστρικὲς πινελιές στὸ μεγάλο πολύχρωμο κάμπο. Καὶ ὅσο ἔμεις ἀνεβαίνομε, τόσο αὐτὸς ξεδιπλώνει στὰ μάτια μας ἓνα πανόραμα γεμᾶτο μυστικά. Τὸ μαρτυρεῖ ἀκόμη κι' ὁ μακρινὸς κόλπος τῆς Καλαμάτας, πὸν σχεδιάστηκε σὰ χρυσαφιὰ κορδέλα στὸν ὀρίζοντα. Ἀπ' τὰ μισὰ τοῦ ἀνήφορου ξεκαθαρίζει τώρα πλάγια τὸ μοναστήρι,

σάν στενόμακρο ψηλὸ καστέλλι, μὲ σκοῦρες τάπιες στὴ σειρά, ἔτσι ποὺ δείχνουν τ' ἀνοιχτά του ἀμέτρητα παραθύρια. Ἐνας κόσμος ἀπὸ τεράστιες κλαίουσες, πλατάνια, εὐκαλύπτους κ' ἐπίσημα κυπαρίσσια στέκουν, ἴδιοι βιγλάτορες σιωπηλοὶ καὶ τὸ φρουροῦνε κι' ἄλλα πολλὰ δεντρικὰ μαζί μὲ ἀμπέλια, μὲ στάχια, μὲ λαχανόκηπους κατρακυλοῦν τὸν κατήφορο ὡς κάτω τὴν πλατειὰ κοιλάδα ποὺ τὴν κλείνουν οἱ ψηλοὶ γήλοφοι τῆς Τσουκάς μὲ τὸ βάλτο τοῦ Ἁγίου Φλώρου πιὸ κάτω. Ὁ βάλτος ἐνώνεται μὲ τὸν Πάμισο τὸ ἱστορικὸ ποτάμι τοῦ Νησιοῦ ποὺ κατὰ τὸν Στράβωνα εἶχε ἰαματικὴ δύναμη, ἐνῶ κατὰ τὸν Πausanias καὶ τὸν Ἀνάχαρσι ἔβγαζε τὰ καλύτερα ψάρια. Φαντάζει ἀκόμη αὐτὸ τὸ μοναστήρι καὶ σάν ξεχασμένο παλάτι παραμυθιοῦ, σάν κάποιου δράκοντα κονάκι παρατημένο στὴ μανία τῶν στοιγιῶν καὶ τῶν ἀνέμων. Μὰ ἔτσι τ' ἀγναντέψαμε κοντύτερα κι' ἄρπαξε τὸ μάτι μας δυὸ τρία μαῦρα ράσα νὰ περιδιαβάξουν σιωπηλά, σάν ἀπρόγγιστα σπουργίτια κάτω ἀπὸ τὰ αἰωνόβια δέντρα, ἢ φαντασία μας ἡμέρεψε, ἢ ψυχὴ μας γαλήνεψε, γιατί τὸ εἶδαμε σάν ἓνα παρήγορο κι' ἀπόκοσμο ἡσυχαστήριό της.

Ὁ πρῶτος ποὺ μᾶς καλημερίζει, γελαστός σάν τὴν ἀνοιξη μέσ' ἀπὸ τὰ 90 του χρόνια, εἶναι ὁ προηγούμενος πάτερ Γαλακτίων, σβέλτος ξεραγκιανός, μικρόσωμος, μὲ τὸ στραβὸ ραβδί του ποὺ τελειώνει ἀπὸ πάνω σὲ δίκωχη ἀγκοῦλα, πιὸ πολὺ ἓνας τύπος γέρω Φάουσι ποὺ κρύβει δεκαοχτόχρονη καρδιά κάτω ἀπὸ τὸ καφέ του ἀντερί, τὸ περισφιγμένο ἀπὸ μιὰ ζώνη σκουρογάλαζη. Περνῶντας τὴν σάν κάστρου βαρειὰ καμάρια τῆς ὀξώπορτας, μπαίνομε στὴν ἀπέραντη τετράγωνη αὐλὴ μὲ τὴν παλιὰ ἐκκλησίαι στὴ μέση καὶ τὴ μεγάλη δεξαμενὴ. Ὀλοτρόγυρα καμάρες μεγάλες βαστοῦνε τὰ μακρινὰ χτιστὰ χαγιάτια μὲ τὰ πενήντα κελιά, τὰ πιὸ πολλὰ ἄδεια, γιατί δὲν κατοικοῦνε πιά στὸ μοναστήρι παρὰ ὀκτῶ ἐννιά ὄλοι ὄλοι καλογέροι. Οἱ κάτω στοῆς μὲ τίς βαρειῆς κολῶνες κρύβουν ἀνάμεσά τους σκάλες πέτρινες, χτιστὰ πεζούλια, βρῦσες, καμπάνες, πορτόνια θολωτὰ καὶ πόρτες βαρειῆς ποὺ ὀδηγοῦν στὸ γραφεῖο, στὴ βιβλιοθήκη,

στο κοινόβιο, στις αποθήκες. Τὰ βήματά μας ἀντηχοῦν
ξερά στήν πλακοστρωμένη ἔρημη αὐλή. Οἱ λίγοι μοναχοὶ
βρίσκονται ἄλλος στοῦ κελλί του, ἄλλος στοῦ βουνό γιά ξύλα,

Α ΤΑΡΕΟΥΛΗ

Ὁ Πάτερ Γαλακτίων.

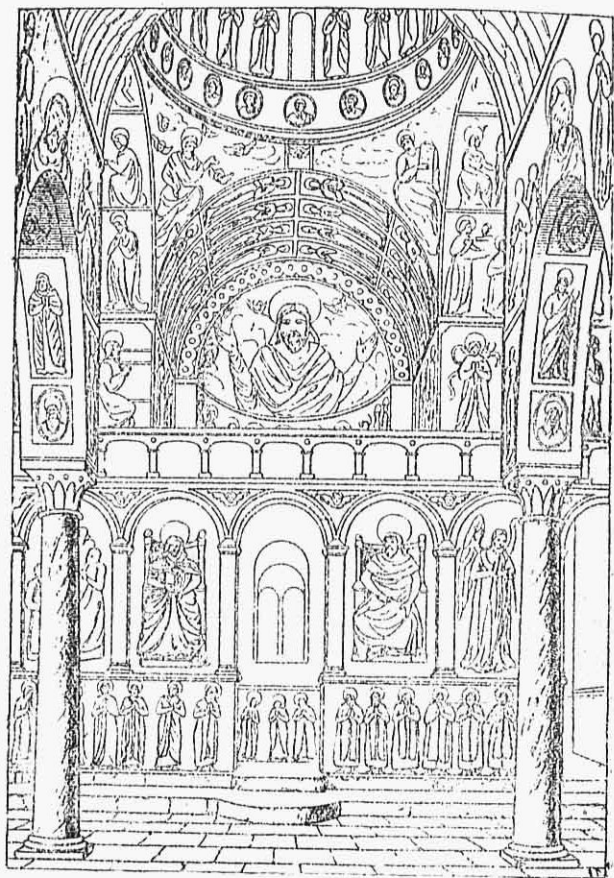
ἄλλος ἐτοιμάζει τίς κυφέλες γιά τὰ μελίσσια, ἄλλος κεντρώνει
μιάν ἀγριλιά κι' ἄλλος ποτίζει τὰ κρεμμυδάκια του. Μονάχα
ἕνας. σάν τραγικό τῆς μοίρας φάντασμα, μαυρίζει καθι-

σμένος σ' ἐν' ἀπ' τ' ἀπέραντα χαγιάτα. Οἱ στεναγμοὶ του βαρεῖα ταράζουν τὴν νεκρικὴ γαλήνη, μ' ὄλο πού γύρω μέσ' στὸ φῶς τὰ χελιδόνια σπαθίζουν τὸν ἄερα καὶ τιτιβίζουν στὶς φωληές. Εἶναι ὁ πάτερ Ἰγνάτιος, θεότυφος τῶρ' ἀπὸ δέκα χρόνια. Ὅσο ποθεῖ τὸ θάνατο τόσο καὶ λαχταράει γιὰ μιὰν ἀχτίδα ἀπὸ τὸ φῶς πού νιώθει νὰ τοῦ ζεσταίνει τὸ κατῶφλι τοῦ κελλιοῦ του. Ὅμως στὸν ὄρθρο καὶ στὸν ἔσπερινό, στὰ δέκα δάχτυλά του φυτρώνουν δέκα μάτια πού τὸν ὀδηγοῦν ἀπὸ τοὺς πρώτους ψηλαφητά, στὸ στασίδι του.

Ἡ ἐκκλησία τοῦ Βουλκάνου στρωμένη μὲ ἀρχαῖες πλάκες κ' ἔχοντας γιὰ στηρίγματα κολῶνες ἀπὸ ἀρχαίους ναοὺς κι' ἀνάκτορα τῆς παλαιᾶς Μεσσήνης καθὼς καὶ ἀρχαία πλάκα γιὰ Ἁγία Τράπεζα, ἦταν τόσο γιὰ τὸν ἐσωτερικό της διάκοσμον ὅσο καὶ γιὰ τὸν ἀρχιτεκτονικὸ ρυθμὸ της ἕνα ἀξιόλογο μνημεῖο τῆς Χριστιανικῆς τέχνης.

Ὁ γερμανὸς Holtzinger στὸ βιβλίον του περὶ «Παλαιο-χριστιανικῆς ἀρχιτεκτονικῆς», ὅπου δείχνει δύο σχέδια τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ μιὰν κάτοψη τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῆς ἐκκλησίας τοῦ Βουλκάνου, τὴν παραβάλλει μὲ τὴν Ἁγία Σοφία τῆς Θεσσαλονίκης, μὲ τὸν Ἅγιο Κλήμεντα τῆς Ἀγκυρας, μὲ τὸν Ἅγιο Ἐλευθέριον τῶν Ἀθηνῶν καὶ μὲ τὴν Ἁγία Θεοτόκον τῆς Πόλης. Κατὰ τὴ γνώμη ὁμως τοῦ σοφοῦ ἀρχαιολόγου μας κ. Ὁρλάνδου οἱ παρομοιώσεις αὐτὲς τοῦ Holtzinger δὲν εἶναι καὶ τόσο σωστὲς, γιὰτὶ ἡ ἐκκλησία τοῦ Βουλκάνου ἀνήκει στὴν κατηγορία τῶν «δικιονίων ναῶν» καὶ τέτοιους τύπους βλέπομε σὲ ὅλη σχεδὸν τὴν Ἑλλάδα· μικρὸ παράδειγμα ὁ Ἅγιος Γιάννης ὁ Κυνηγός, ἔξω ἀπὸ τὴν Ἀθήνα.

Τὰ χρόνια, οἱ πόλεμοι καὶ πιὸ πολὺ οἱ ἐπιδρομὲς τοῦ Ἰμπραήμ, πού ἦρθε σὰν ἄλλος Ἄττιλας στὸ Μοριά, ξέσπασαν καὶ στὸ Μοναστήρι τοῦ Βουλκάνου. Ὁ Παντοκρατορὰς του, οἱ ἅγιοί του, κι' ὅλες οἱ τεχνικὲς του τοιχογραφίαι πού ἦταν μὲ μαστοριά φκιαγμέναι ἀπὸ καλοὺς Χριστιανούς τεχνίτες, δέχτηκαν στὰ κεφάλια τους τὶς σφαῖρες τῶν ἀφηνιασμένων βαρβάρων. Μὰ καὶ σ' ὄλο τὸ μοναστήρι οἱ

Ἡ ἐκκλησία τοῦ Βουλκάνου (κατὰ τὸ σχέδιο τοῦ Holtzinger)

Τοῦρκοι βάλανε φωτιά γιὰτ' ἤξεραν πῶς τ'ῶχαν γιὰ καταφύγιο πολλοὶ ἀρματωλοὶ καὶ κλέφτες τῆς Μεσσηνίας καθὼς κι' ὁ Κολοκοτρώνης μὲ τὰ παληκάρια του. Ἐνα παλιὸ τραγοῦδι λέει σχετικὰ :

Τί πίκρα πῶχουν τὰ βουνὰ καὶ τί χαρὰ οἱ κάμποι,
τί πίκρα πῶχει ἓνα βουνὸ ψηλὸ σὰν τὸ Βουλκάνο,
πῶχει τοὺς κλέφτες τοὺς πολλοὺς καὶ τοὺς καπετανέους,
ποὺ πάγαιναν στὴν ἐκκλησιὰ μὲ τ' ἀσημοσπαθὰ τους
μὲ τις ἀσημοτραχηλιές καὶ τις χρυσὲς πιστόλες.

Οἱ καλογέροι φεύγοντας τὸ μαχαῖρι τοῦ ἐχθροῦ διασκορπίστηκαν ἄλλοι στοὺς λόγγους, στὶς σπηλιές καὶ στὶς χαράδρες τῆς Μάνης κι' ἄλλοι πῆγαν στὴ Ζάκυνθο· κι' ὅταν πιά ξαναγύρισαν τὸν Ἰούλιο τοῦ 1828 ὕστερ' ἀπὸ τὸν ἐξολοθρευμὸ τοῦ Ἰμπραήμ στὸ Ναυαρίνο, βρῆκαν ὅλη τὴν περιουσίαν τῆς μονῆς ἐρείπια κι' ἀποκαΐδια γινομένη. Τῇ μόνῃ ζωῇ ποὺ σεβάστηκαν οἱ βάρβαρες ὀρδές, ἀφοῦ κορέστηκαν ἀπ' τὴ σφαγὴ καὶ τὴν ἀρπαγὴ ἦταν ἓνα ἄλογο καὶ δύο βῶδια.

Τώρα ὁ ἐξωτερικὸς ρυθμὸς τῆς ἐκκλησίας δὲν παρουσιάζει τίποτα τὸ ἐξαιρετικόν, ἀφοῦ καὶ τροῦλος καὶ καμπαναριὸ ξανάγιναν σχεδὸν ἀπ' τὴν ἀρχή. Ἀλλὰ κ' ἐσωτερικὰ ἐνῶ θὰ μπορούσαν νὰ διορθωθοῦν μ' εὐσυνείδητη διάθεση οἱ χαλασμένοι Ἅγιοι τῶν τοίχων καὶ τῶν θολωτῶν ἀψίδων, ἔργα τῶν διασήμων ἀγιογράφων καὶ ἀρχηγῶν τοῦ Πελοποννησιακοῦ ἐργαστηρίου Γ. καὶ Δ. Μόσχων, ἓνας προοδευτικὸς ἠγουμένους ποὺ πέθανε, νόμισε πῶς πιὸ δίκαιο θάτανε νὰ τοὺς ξήση καὶ νὰ τοὺς θάψη τὸ 1882 κάτω ἀπὸ ἓνα παγερὸ σάββανο λουλακισμένου ἀσβέστη. Γιὰ τὸ κατόρθωμά του αὐτὸ μάλιστα, ἐνετοίχησε καὶ ἀναμνηστικὴ πλάκα!

Σὲ πολλὰς πλευρὰς τοῦ μοναστηριοῦ ὑπάρχουν ἐντοιχισμένες πλάκες καθὼς καὶ δυὸ πόδια ἀπὸ ἀρχαῖο ἀγαλμα ἐξαιρετικῆς τέχνης

Τὸ κυριώτερο κειμήλιο, ποὺ στεγάζεται στὴν ἐκκλησιὰ τοῦ Βουλκάνου, εἶναι ἡ παμπάλαια εἰκόνα τῆς Παναγίας «τῆς

Ἐπιγράμματα» ἀσημοντημένη, ἔργο λεγόμενον τοῦ Εὐαγγελιστῆ Λουκᾶ, πού πρωτοβρέθηκε μὲ τὸ καντῆλι τῆς στήν κορφὴ τῆς Ἰθώμης κατὰ τὸ ΙΒ΄ αἰῶνα.

Στὴ βιβλιοθήκη εἶδα κι' ἓνα χειρόγραφο, σοφὸ πηδάλιο ἀπὸ 400 σελίδες, γραμμένο τὸ ΙΖ΄ αἰῶνα ἀπὸ κάποιον Ζωσιμᾶ ἱερομόναχο πού θὰ ἦτανε μαζί καὶ καλλιτέχνης, γιὰ τὴν τῶν στολισμῶν ἓνα σωρὸ πλουμίδια μικρογραφίες κι' ὁμορφα ψιλοδουλεμένα σχέδια, βάζοντας καὶ στοὺς τίτλους γράμματα βυζαντινὰ μὲ κόκκινο μελάνι. Ἀνάμεσα ἀπὸ διάφορα ἔγγραφα μὲ χρονολογίες ἀρχαιότατες «Χουτζέτια, σουρέτια, ὁμόλογα, ταπιά, σενέτια» εἶδος συμβολαίων μὲ τούρκικες σφραγίδες λεγόμενες βούλες, ὅπου διαβάζει κανεὶς τὴν πολυτάραχη ζωὴ αὐτοῦ τοῦ μοναστηριοῦ καὶ τὰ ὅποια σώθηκαν σὰν ἀπὸ θαῦμα ἀπὸ τὴν πυρκαϊήν, βλέπομε καὶ τὸν «Κώδικα τῆς Μονῆς» πού γράφει τὸ ἱστορικὸ τῆς, πῶς καὶ γιὰ τὴν ἐχτίστηκε ἐκεῖ πού βρῖσκεται σήμερον ἀπὸ τὸ 1625. Μαθαίνομε μαζί πῶς αὐτὸ τὸ μοναστήρι ἐλειτούργησε κανονικὰ ὡς τὸ 1824.

Μέσα στὰ ἐπίσημα χαρτιὰ τῆς Μονῆς σώζονται καὶ τέσσαρα ἀρχαιότατα, πάνω σὲ μεμβράνη σιγίλλια. Τὰ δυὸ ἔχουνε μολυβένιες πατριαρχικὲς προτομὲς στὴ σφραγίδα τους. Εἶναι τὰ χρυσόβουλα γράμματα τῶν κατὰ καιροὺς Πατριαρχῶν πού ἀναφέρουν ὅτι ἡ Μονὴ ἀναγνωρίζεται ὡς Πατριαρχικὸ Σταυροπήγιο ἀπὸ τὴ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ καὶ κηρύσσεται «ἐλευθέρη, ἀσύδωτος, ἀκαταπάτητος» κ.λ.π. σιγίλλιο ὑπογεγραμμένο ἀπὸ τὸν Πατριάρχη Κύριλλο (1630), τὸ ἀρχαιότερον εἶναι τοῦ Ἱερεμίου (1583) καὶ τὸ τελευταῖον τοῦ Γρηγορίου Ε' (1798).

Μέσα στὶς ἀρπαγὲς καὶ τὶς ἀλλεπάλληλες πυρκαϊὲς διασκορπίστηκαν κι' ἄλλα σπουδαῖα ἔγγραφα πού θὰ μᾶς πληροφοροῦσαν γιὰ τὴν πολὺ προγενέστερη ὑπαρξὴ τοῦ ἱστορικοῦ αὐτοῦ προπυργίου τῆς Χριστιανοσύνης, ἀφοῦ ὑπάρχει καὶ μιὰ παράδοση ὅτι τὸ ἀπάνω μοναστήρι τῆς «Κορφῆς» πρωτοχτίστηκε τὸ 726 μ. Χ. ἐπὶ τοῦ Εἰκονομάχου Αὐτοκράτορος Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου, σὰν ἐξέδωκε τὸ περιβόητο δόγμα του γιὰ τὴν καθάριση τῶν εἰκόνων.

Ἄλλου ἀναφέρεται ὅτι τὸ 1209, στὰ χρόνια τῆς Φραγκοκρατίας, ἐφιλοξενήθηκε μεγαλοπρεπέστατα ἀπὸ τὸν ἡγούμενο τοῦ Βουλκάνου καὶ ὁ Ρομπέρτος Σαμπλίτης, ἀνηψιὸς τοῦ ἡγεμόνα Γουλιέλμου Σαμπλίτη.

Σιγοπίνοντας τὸν ἀπογευματινὸ καφέ μας μὲ τὸν πάτερ Νικηφόρο σ' ἓνα ἀπὸ τὰ πλατιὰ σιδερένια μπαλκόνια ποὺ στέκουν κρεμαστὰ πάνω ἀπὸ τὸ πανοραμιακὸ χάος, ἀκοῦμε τώρα σὰν ἀπ' τὸ στόμα ἑνὸς βιβλικοῦ προφήτη τὴν ἱστορία τοῦ Βουλκάνου ἀπὸ τὰ πρῶτα πρῶτα χρόνια.

Τὰ πρασινοξάνθα στάχια κατρακυλοῦνε σὰ χρυσοὺς χείμαρρος ἀπ' τὶς πλαγιὲς κάτω ἀπὸ τοῦ δειλινοῦ τὸ φῶς.

Μακρὰ ἐκεῖ κάτω τὸ ποτάμι Βαλύρα, ποὺ χύνεται στὸν Πάμισο καὶ ποὺ κατὰ τὸν Πausανία χρωσιᾶ τ' ὄνομά του στὸ ὅτι περνῶντας ἀπὸ κεῖ ὁ τυφλὸς μουσικὸς Θάμυρις ἀπὸ τὴ Θράκη ἔχασε τὴ λύρα του, σὰν ἀσημένιο φεῖδι λουφάζει ἀκούνητος στὸν κάμπο. Σήμερα ἔχει τὸ ἀχαροὸ ὄνομα Μαυροζούμαινα γιὰ χάρι μιᾶς ἀρχόντισσας τῆς Μεσσηνίας ποὺ ὁ ἄνδρας τῆς ἔχτισε τὴ μεγάλη γέφυρά του μὲ ἑννέα καμάρες πάνω σὲ τεράστιους ἀρχαίους ὀγκολίθους.

Ἀκούγοντας τὴν ἀργὴ ἐξιστὸριση τοῦ μοναχοῦ, στέλνομε τὴν ὕρασή μας μαζί μὲ τὴ φαντασία μας ψηλότερα κι' ἀπ' τὰ σύννεφα ποὺ πλανιῶνται πάνω ἀπ' τὶς κορφὲς τοῦ Ταῦγέτου καὶ τῶν βουνῶν τῆς Ἀρκαδίας, μακρύτερα κι' ἀπ' τοὺς φραγματοὺς τοῦ χρόνου ποὺ χαράζουνε τὰ ὄρια τῆς ζωῆς.

— Πᾶνε τώρα, καθὼς ἀκούσαμε ἀπὸ στοματικὴ παράδοση ὀχτακόσια χρόνια, μᾶς λέει ὁ πᾶτερ Νικηφόρος, ὅπου μιὰ βροχερὴ καὶ ἄγρια νύχτα λίγοι καλόγεροι ποὺ μέναν σ' ἓνα φτωχὸ ἐκκλησιδάκι στὸ χαμηλὸ βουνὸ τῆς Εὐσας εἶδαν, ὕστερ' ἀπ' τὴν καταιγίδα, ἀπάνω στὴν Ἰθώμη κάτι σὰ φῶς νὰ λαμπυρίζει στὴν κορφή. Δυὸ τρεῖς νυχτιὲς πάλι τὸ ματαίειδαν. Μπήκανε σ' ἔγνοια: σὰν τί μπορούσε νᾶναι;

Κατέβηκαν ἀπ' τὸν ἅγιο Βασίλειο καὶ πῆγαν στὴν Ἰθώμη. Καὶ βρῆκαν σ' ἓνα δέντρο κρεμασμένη τὴν εἰκόνα τῆς Κυρίας Θεοτόκου. Δίπλα τῆς ἄσβυστο ἓνα καντήλι τὴν

ἐφώτιζε. Ὅλοι οἱ ἀνέμοι πὺν θρασομάναγαν σ' ἐκείνη τὴν ψηλὴ κορφὴ δὲν μπόρηγαν νὰ τὸ σβύσουν. Πῆραν τὴν Παναγία καὶ τὴν ἀπόθεσαν στὴ φτωχικὴ τους ἐκκλησία. Μὰ σὰν ξυλνῆσαν τὸ πρῶτ, ἡ χάρη της ἦταν φευγάτη. Κ' ἐκεῖ κατὰ τὸ σούρουπο εἶδαν σὰν τὸν ἀποσπερίτη νὰ τρεμολάμπη πάλι ἀπάνω στὴν Ἰθώμη ἕνα φῶς, τὸ ἴδιω ἐκεῖνο πὺν ἤξεραν. Ἔτσι πὺν τὸ μαθε ἡ εὐσεβέστατη γυναῖκα τοῦ Ἀνδρόνικου Παλαιολόγου ἔδωσε διαταγὴ νὰ χτίσουν πιά ἐκεῖ τῆς Παναγιᾶς τὸ σπίτι. Ἦτανε λένε ἡ μακαρίτισσα πολὺ θεοσεβούμενη· ἔχει χτίση ἔδῳ τριγύρω καὶ ἄλλες ἐκκλησίες· ἡ πιὸ σπουδαία εἶναι ἡ Σαμαρίνα κάτω στὸν κάμπο τοῦ Νησιοῦ.

Κ' ἔβαλε ἀμέσως σπουδαίους μαστοράδες καὶ τεχνίτες πὺν γράψανε στοὺς τοίχους τῆς Βουλκανιώτισσας ἕναν κόσμον ἀπὸ ἀγίους κι' ἀρχαγγέλους γιὰ τὰ κρατοῦνε συντροφιά στὴ Μεγαλόχαρη. Ἀλλὰ μετὰ ἀπὸ τετρακόσια χρόνια, μὴ ὑποφέροντας οἱ πατέρες, καθὼς τὸ λέει καὶ ὁ Κώδικας, νὰ ζοῦν εἰς τὸ Καθολικὸ ἀποφάσισαν νὰ ῥθουν χαμηλότερα πρὸς τὸ χωριὸ Μαυρομάτι πὺν ἦταν ἡ ἀρχαία Μεσσίγη, κι' ὅπου ἡ ἐκκλησία εἶχε ἕνα μετόχι. Ἀλλὰ καὶ κεῖ δὲν ἔμειναν πολὺ, γιὰτὶ ὁ Ἁγᾶς τῆς Ἀνδρούσας τοὺς ἔστενοχωροῦσε κάθε λίγο παντοιοτρόπως. Ἀναγκάστηκαν τότε ν' ἀγοράσουν τὸ 1625 τοῦτο δῶ τὸν τόπον ὅπου λεγόταν Ἰζέμη τὸν παλιὸ καιρὸ κι' ὅπου ἦτανε κ' ἡ μάννα τοῦ νεροῦ. Αὐτὸ ἦτανε τὸ καλύτερο ὁποῦ καναν γιὰτὶ ἀπὸ τότε ὄλ' ἡ Πελοπόννησο ἔρχεται νὰ προσκυνήση μὲ πιότερην εὐκολία τὴν Κυρία Θεοτόκο μας, κουβαλῶντας κάθε λογῆς τάματα ἀπὸ χρυσαφικά, ὡς τὰ ζωντανά της, πὺν γεμίζουνε σὲ ἀτέλειωτη σειρὰ τὸ μονοπάτι τοῦ βουνοῦ, ἔτσι ὡς ἀνεβαίνουν κάθε δεκαπενταύγουστο ἀπ' ὄλο τὸν κάμπο.

Ὡς ἔδῳ πάνω φτιάσανε στὰ παλιὰ τὰ χρόνια ἀρχόντοι καὶ μεγαλουςάνοι, Καπεταναῖοι καὶ Πατριαρχάδες, ὡς κι' ὁ βασιλέας Ὁθωνας ἦρθε στὸ μοναστήρι μας μὲ τὸν ὑπασπιστή του τὸν Μπότσαρη κι' ἀνέβη μάλιστα μὲ τὸ ἄτι του καβάλλα κι' ἀπάνω στὸ «Καθολικὸ τῆς κορφῆς». Εἶχε με-

γάλα πλούτη ἐτοῦτο δῶ τὸ Μοναστήρι, Εὐαγγέλια, δισκοπότηρα, ἀσημένια καντήλια, θυμιατὰ τῆς Πόλης, σταυροὺς μαλαματένιους μὲ τίμιο ξύλο, δῶρα Πατριαρχίδων καὶ Αὐτοκρατόρων. Εἶχε καὶ πολλὰ ἅγια λείψανα τοῦ νεομάρτυρα Ἰωάννου τῆς Μονεμβασίας καθὼς καὶ τὴν κάρα τοῦ νεομάρτυρα τῆς Καλαμάτας Ἥλια Ἀρδούνη, πὺν ἦσαν κουρέας ἐκεῖνο τὸν καιρὸ κατὰ τὸ 1680. Τοῦτος δῶ ἀφοῦ ἀλλαξοπίστησε κ' ἔγινε Τοῦρκος, μετάνιωσε καὶ ξαναγύρισε «ἐν ὄδυρμοις καὶ δάκρυσιν εἰς τοὺς κόλπους τῆς Χριστιανοσύνης» καθὼς γράφει ὁ Δουκάκης· οἱ Τοῦρκοι τὸν ἔκαψαν ζωντανὸ σὴ Βέλιουρα.

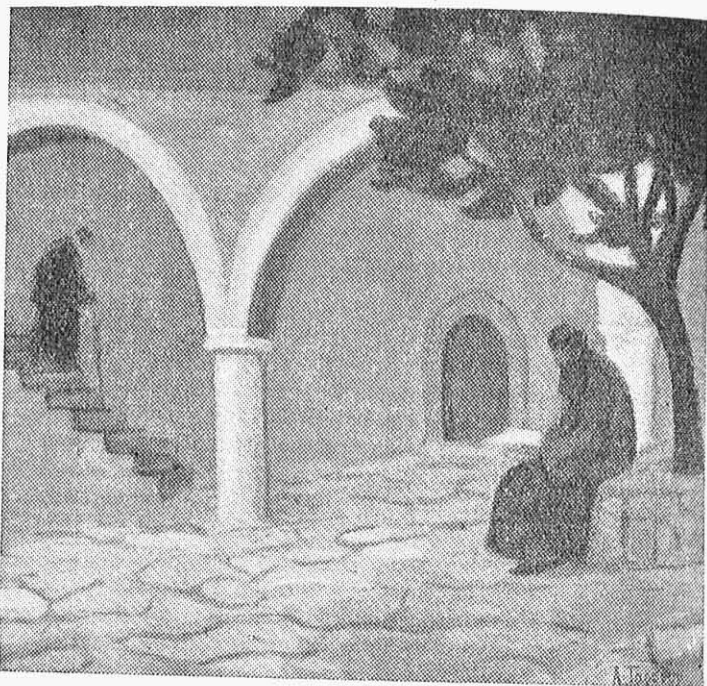
Εἶχε μαζὶ ἐτοῦτο τὸ μοναστήρι μεγάλη καὶ πλούσια ἱματοθήκη: τί ἱερὰ ἄμφια χρυσοκεντημένα, μίτρες σπουδαῖες, ἐγκόλπια, χρυσομάνικα, ζῶνες, πετραχήλια, φελόνια πὺν νὰ τὰ ἱστορίση κανεῖς.

Μὰ δὲν μᾶς ἀφῆσαν τίποτε οἱ Τοῦρκοι. Ἦρθανε κ' οἱ ληστὲς τὸ Σεπτέμβριον τοῦ 1836, ὁ Δημαρᾶς, ὁ Φάβος, ὁ Πουλακίδας, ληστὲς μὲ τ' ὄνομα καὶ σήκωσαν μαζὶ καὶ τὸ ταμεῖο ἀφοῦ ἐλίστεψαν καὶ τὸν προηγούμενον Χρῦσανθο. . .

Τὸ δειλινὸ εἶχε δόση τὴ θέση του στὸ πρῶτον μούχρωμα τοῦ βραδνοῦ. Ὁ κάμπος εἶχε σκεπαστῆ μ' ἓνα σταχτοπράσινον πέπλον καὶ μόνον στίς τελευταῖες χιονοκορηγὰς τοῦ Ταυγέτου ἀργοποροῦσε ἀκόμα σὰν κάποιον ξέθωρον ροδογάλαζον φῶς. Στὸν πρῶτον ἤχο τῶρα τῆς καμπάνας πὺν μᾶς καλοῦσε στὸν ἑσπερινόν, εἶδαμε μαζὶ μὲ τοὺς καλογέροντας πὺν βγαίναν ἀνδρέξει ἀπ' τὰ κελλιὰ τους, νὰ ξετρυπώνη κ' ἓνα σημῆνος νυχτερίδες ἀπὸ τὰ πλατειὰ γείσα τῶν κεραμιδιῶν, διαγράφοντας σαστισμένους κύκλους γύρω ἀπὸ τὰ μαῦρα ράσα πὺν περνοῦσαν σιωπηλὰ μὲς' ἀπ' τὴν ἀπέραντη πλακόστρωτη αὐλή, σὰν μακίβρια λιτανία. Ἐμπαιναν ἀργὰ μὲς' τὸ μισόφωτον τῆς ἐκκλησίας μουρομουρίζοντας μὲς' ἀπ' τὰ δασὰ τους γένεια, ἄλλος: «τὸν ρύπον ἀπόσμιξον τῆς τάλαιπῶρον καρδίας μου, Θεοτόκε πανύμνητε» ἄλλος «Ἐκ βαθέων ἐκέκραξά σοι, Κύριε. . . .» Μάταιες κραυγὰς πνιγμένης διαμαρτυρίας τῆς πιδὸ πνιγμέ-

νης κάτω ἀπὸ τὰ δεσμὰ τοῦ ράσου ταλαίπωρης ἀνθρώ-
πινης ψυχῆς.

Τὴν βαθειὰ νύχτα ἀκούσθηκαν μακρυνὰ οὐρλιάσματα

Ἡ ἀλή τοῦ μοναστηριοῦ.

κάποιου κουναβιοῦ πὺν μι' ἀλεποῦ τὸ δάγκωσε, κ' ἐνὸς
γκιώνη τὸ θρηνητικὸ τροπάρη. Μὰ ἔφρασε ἀπὸ τὰ κάτω
ἀνθισμένα ρουμάνια, σὰν ἀπὸ βουκολικὸ εἰδύλλιο προμή-
νυμα, μιανῆς φλογέρας ἢ σιγανὴ τρίλλια κ' ἐνὸς τροκανιοῦ

κουνούνισμα, πούχυσαν ήμεροσύνη στην έρεβιακή νύχτα. 'Απ' τὸ ψηλὸ παράθυρο ἔστειλα μὲ δέος τὸ βλέμμα μου στὸ μαῦρο χάος. Μακρυνὰ τὸ μόνο πού ἔλαμπε ἔντονα καὶ μ' ἐπιμονὴ στὸ ἴδιο μέρος ἦταν ἓνα πυροφάνι στὸν ποταμὸ Βαλύρα, πού κάθε νύχτα ἔψαχνε γιὰ χέλια στὰ ρηχὰ καὶ βαλτωμένα νερά του.

B'

'Απὸ «ὄρθου βαθέως» ὕστερ' ἀπ' τὴν ἀπόλυση, πήραμε τὸν ἀνήφορο γιὰ τὴν ψιλὴ Κορφή. Ἡ ἀνατολὴ μᾶς βρῆκε στὴν ἀκρόπολη τῆς ἀρχαίας Μεσσήνης. Τίποτα πιά δὲν μαρτυροῦν τίς παλιὲς δόξες της. Ἡ καταστροφή της εἶναι συντελεσμένη ἀπὸ αἰῶνες. Ὁ ξανθὸς Ναζωραῖος σάρωσε μὲ τὸ κήρυγμά του τ' ἀρχαῖα εἰδωλα καὶ τοὺς ναοὺς τοὺς ἀπ' τὰ ὁμορφώτερα σημεῖα τῆς γῆς ὅπου εἶχανε θρονιαστῆ κ' ἦρθε αὐτός, βασιλιάς καὶ κυρίαρχος νὰ στήσῃ τὰ τρόπαιά του, ἀνοίγοντας στὴ βαρειὰ ἀπὸ τῆς ὕλης τὴ λατρεία ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου τὴ φωτεινὴ πύλη τοῦ ἀπολυτρωμοῦ. "Αν οἱ καλογέροι τὴ μίσησαν καὶ τὴν ἔκαναν ἀσφικτικὰ στενὴ καὶ ἀπὸ παντοῦ κλεισμένη αὐτὸ εἶναι ἄλλο ζήτημα. Ἡ πύλη τοῦ Χριστοῦ εἶχε στὴ μετώπῃ της γραμμένες τίς λέξεις: 'Αλήθεια, ὁμορφιά, ἀγάπη, χαρὰ, δικαιοσύνη.

Ἡ μικρὴ παλιὰ ἐκκλησία τῆς Παναγίας στέκει στὸ ψηλότερο μέρος τοῦ ὄροπέδιου τῆς κορφῆς σὰν τελειωτικὴ σφραγίδα ἑνὸς κόσμου πούφυγε γιὰ πάντα κ' ἑνὸς ἄλλου πού ἦρθε γιὰ ν' ἀνεβάσῃ τὸ ἀνθρώπινο στὸ καθαρὰ πνευματικό, στὸ ὑπερούσιο, στὸ ὑπεράυλο, ἐκεῖ πού τὸ σπρώχνει συνειδητὰ ὁ ἐνδόμυχος κ' ἐξελιγμένος πόθος του.

Τὸ ἐκκλησιάκι τῆς «κορφῆς» πού κλείνει καὶ τρία μικρὰ παρεκκλήσια, κτισμένα σι' ἀρχαῖα θεμέλια τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς Ἰθωμάτα μὲ παλιὰ μάρμαρα μὲ δωρικὲς κολῶνες κομματιασμένες καὶ πλάκες ἐπιγραφικὲς, δὲν ἔχει κανένα ιδιαίτερο ἀρχιτεκτονικὸ ρυθμὸ ἀπ' ἕξω.

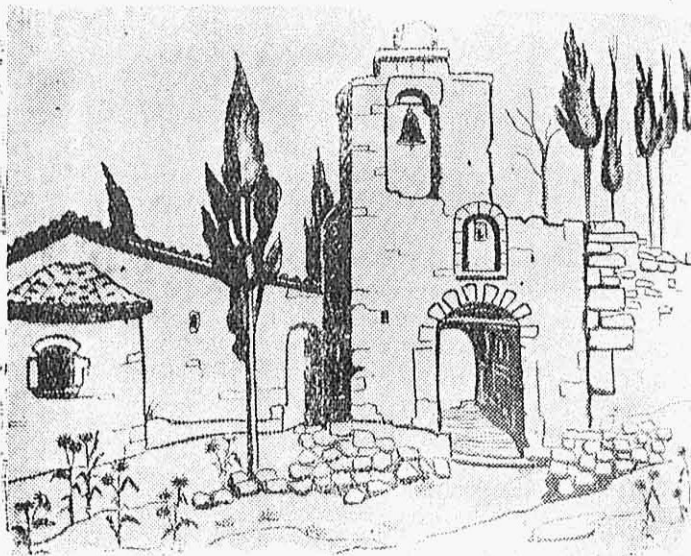
Κ' ἐδῶ φαίνεται πὼς ἔγιναν ἀλλεπάλληλες ἐπισκευές. Εἶναι ὅμως ἀξιέπαινοι οἱ ἅγιοι πατέρες πού δὲν πείραξαν

—Μάννα, μιά ξωτιζιά άγαπώ, μιά δέ με θέλει έκεινή.
—Πάρε της τό πουκάμισο, γυνάικα σου νά γίνη.

Ε. ΔΙΜΟΠΟΥΛΟΥ

τίποτ' ἀπὸ τὸν ἐσωτερικὸ τοῦ διάκοσμο. Κ' ἔχει κανεὶς νὰ χαίρεται ἕναν κόσμον ἀπ' ὁμορφες καὶ σχεδὸν ἀθικτες τοιοχογραφίες (a tempera), ὑπέροχες στὸ χρῶμα καὶ στὴ σύνθεση, ποὺ ἀπεικονίζουν τὸ Χριστό, τὴν Παναγία, ἄπειρα ἐπεισόδια τῆς ζωῆς τους, σκηνές ἀπ' τὴν Ἁγία Γραφή, καθὼς καὶ πλῆθος ἁγίων μὲ χαρακτηριστικὲς ἐκφράσεις στὴ μορφή, κ' αἰσθη-

Τὸ ἐκκλησάκι τῆς Κορφῆς «Καθολικό».

τικώτατο ρυθμὸ στὴν πλούσια πτυχολογία τῆς φορεσιᾶς τους, τῆς σχολῆς τῶν πρώτων Βυζαντινογράφων Γ. καὶ Δ. Μόσχων, ποὺ ἐργάσθηκαν γιὰ τὴ διακόσμηση τοῦ Βουλκάνου τὸ 1638 ἐπὶ Πατριάρχου Νεοφύτου. Αὐτὸ τὸ ἀπόκοσμο εἰρηνικὸ καταφύγιο τῆς προσευχῆς καὶ τῆς ἀσκητικῆς γαλήνης, ἀπρόσιτο στοὺς πολλούς, εἶν' ἕνα σπάνιο κόσμημα στὸ θησαυροφυλάκιο τοῦ βυζαντινοῦ μας πλούτου ποὺ ὄλο καὶ φτωχότερος γίνεται μέρα μὲ τὴν ἡμέρα.

Μιά φορά τὸ χρόνο, τὸ δεκαπενταύγουστο, ἀνεβάζουν ἀπὸ τὸ μοναστήρι μὲ μεγάλη πομπή τὴν εἰκόνα τῆς Βουλκανιώτισσας, μέσα σ' ὀλόχρυση θήκη στὸ ἀρχικό της σπίτι, ὅπου γίνεται μεγάλη λειτουργία. Εἶναι συγκινητικό τὸ θέαμα νὰ βλέπης ὅλους τοὺς παπάδες μὲ τὰ ἱερά τους καὶ μὲ τὰ ξεφτέρια, σὰν χρυσῆ κορδέλα νὰ ξετυλίγεται ἀργὰ ἀργὰ πρὸς τ' ἀνηφορικό βουνό. Κι' ἀκόμα πὺ συγκινητικό τὸ θέαμα τῶν «ταματαρέων» ποὺ τώχουν τάξη νὰ φτάσουν ξυπόλυτοι ὡς ἐκεῖ ἀπάνω καὶ τὸ κατορθώνουν χάρις στὴ μεγάλη τους πίστη, μ' ὄλο ποὺ στὸ διάβα τους ἀφήνουν μέσ' ἀπὸ τὰ ξεσκλίδια τῶν βράχων, τ' ἀγκάθια καὶ τ' ἀγριοπούρναρα, τὸ αἶμα τους τὰ βάρφη σὰν ἄλικες παπαροῦνες τὶς ξερολιθιῆς τοῦ τραχύτατου μονοπατιοῦ. Ἄλλη μιὰ φορά γίνεται ἡ μεταφορὰ τῆς εἰκόνας ἀπὸ τὸ κάτω Μοναστήρι στὸ Νησί, σὰν ἐορτάζονται στὶς 24 Αὐγούστου τὰ Ἑννιαμέρα.

Τὰ κελλάκια τῆς κορυφῆς εἶναι μικρὰ σὰν περιστριῶνες. Σ' ἓνα ἀπ' αὐτὰ εἶν' ἐντοιχισμένη μιὰ μαρμάρινη πλάκα μὲ τρεῖς ρόδακες σκαλιστοὺς κ' ἓνα σταυρὸ στὴν ἄκρη. Γράφει αὐτὰ τὰ ἀνορθόγραφα λόγια «Μακάριως οὗτος ὁ ἔχον ὑπακοὴν ἀγαθὴν μιμητῆς γὰρ τοῦ ἀγαθοῦ ἡμῶν Δεσπότη ΑΨΝΣΤ Μαΐου 18», δηλαδὴ ἔτος 1756. Ἐκεῖνο ποὺ σώζεται ἀκόμη ἀπ' τὰ πρῶτα χρόνια εἶναι τὸ ἔξομολογητήριο, ἓνα εἶδος χριστὸ λαγοῦμι βαθὺ καὶ σκοταδερό ὅπου ἔμπαινε ὁ παπᾶς κι' ἀκούγε τ' ἁμαρτήματα τοῦ ἔξομολογουμένου χωρὶς νὰ βλέπῃ καὶ τὸν ἴδιο, καθὼς κ' ἓνα στρογγυλοχτισμένο διαμέρισμα χωρὶς παράθυρα μὲ λίγες ὀπές στὴ θολωτὴ στέγη του, ὅπου τὸν παλιὸ καιρὸ ἀνάβαν στὴ μέση μεγάλη φωτιά οἱ καλόγεροι κ' ἐκάθιζαν ὀλόγυρα νὰ ζεσταίνονται σὰν γύρω ἀπὸ ἓνα τεράστιο μαγκάλι, τὶς κρυαδερεὲς ἡμέρες καὶ τὶς ἀτέλειωτες χειμωνιάτικες νύχτες.

Ὁ Ὀμηρος ὠνόμασε τὴν ἀπόρθητη καὶ ὀχυρὴ Ἰθώμη «κλιμακόεσσαν» γιὰ τὴν πετρώδη καὶ τραχεῖα κλιμακωτὴ ἀνηφοριὰ της. Ἀπὸ τὴν κορυφὴ τῆς Ἰθώμης, λέει ἡ παράδοση ὅτι ὁ ἀντρειωμένος Ἀριστομένης ἀρπαξε τοὺς βράχους καὶ τοὺς ἔρριχνε ὡς τὴ Μῆλο. Σὲ ἄπειρες μεριῆς τοῦ ἀπότομου βουνοῦ ὑπάρχουνε βαθειὰ φαράγγια, λαγούμια

καὶ βάραθρα. Ὅπως τοῦ «καιροῦ ἢ τρύπα» πὺν ἀνάφερα στήν ἀρχὴ καὶ πὺν καθὼς λένε συγκοινωνεῖ ἀπὸ ἓνα βαθύτατο ὑπόγειο λαγοῦμι μὲ τὶς ὑπώρειες τοῦ ἀντικρουοῦ βουνοῦ τῆς Εὐῆας (αὐτὸ τὸ ἔξακρίβωσαν ἀπὸ μιὰ γάτα πὺν ἔρριξαν μέσα στὸ βάραθρο καὶ πὺν βγήκε ἀπὸ τὴ θέση «Λιγίδι» στὰ νότια τῆς Εὐῆας). Καὶ ἄλλο ἓνα βάραθρο ἀνάμεσα σὲ βράχους ἀπότομους στὰ δυτικὰ τῆς Ἰθώμης καὶ πὺν τὸ λένε «ἀραπότρυπα».

Τ' ὄνομά της ἢ Ἰθώμη ἐπῆρε ἢ ἀπὸ μιὰ πελασγικὴ πόλη τῆς Θεσσαλίας ἢ κατὰ τὸν Πausanias ἀπὸ μιὰ ἀρχαία νύφη Ἰθώμη πὺν μαζί μὲ τὴ Νέδα (κι' αὐτὴ ἢ τελευταία ἔδωσε τ' ὄνομά της στὸ Νέδα ποταμὸ) παρέλαβαν τὸ Δία ἀπὸ τοὺς Κουρήτες ὅπου τὸν εἶχε παραδώσει ἢ μάννα του ἢ Ρέα γιὰ νὰ μὴ τότε φάη ὁ πατέρας του ὁ Κρόνος ὅπως συνήθιζε νὰ κάνη καὶ στ' ἄλλα του παιδιὰ. Αὐτὴ φαίνεται ἢ σωστότερη παράδοση. Καὶ ἀφοῦ τὸν ἔλυσαν πρῶτα στήν πηγὴ τῆς Κλεψύδρας πὺν βρίσκεται στὰ ριζὰ τοῦ βουνοῦ, ἀπὸ κάτω στὸ χωριὸ Μαυρομάτι, τὸν ἀνέβασαν στήν κορυφή. Ἐκεῖ τὸν ἀνάθρεψαν μακρὰ ἀπὸ τὸν κίνδυνο πὺν τὸν ἀπειλοῦσε. Ἐχτίστηκε τὸ ἱερὸ τοῦ Διὸς Ἰθωμάτα καὶ κοσμήθηκε ἀπὸ τὸ ἄγαλμά του καμωμένο ἀπὸ ἓνα γλύπτη ὀνομαζόμενο Ἀγελάδα. Αὐτὸ τὸ ἄγαλμα τὸ ἀφιέρωσαν στὸ Δία οἱ Μεσσήνιοι, πὺν πολλὰς φορὰς ζήτησαν ἄσυλο στήν κορυφὴ τῆς Ἰθώμης, μετὰ ἀπὸ τὸν τρίτο Μεσσηνιακὸ πόλεμο σὰν ἔφυγαν κνηγημένοι ἀπὸ τοὺς ἀδιασώπητους Σπαρτιᾶτες καὶ πῆγαν στὴ Ναύπακτο.

Ἐδῶ πάνω ἐγίνονταν τὸν παλιὸ καιρὸ μεγάλες γιορτὲς πὺν τὶς ὀνόμαζαν Ἰθωμαῖα, καθὼς καὶ ἀγῶνες μουσικῆς ὅπου ἰβραβεύονταν οἱ περισσότεροι προικισμένοι ἀπὸ τὰ δῶρα τοῦ Ἀπόλλωνα νέοι τῆς ἐποχῆς. Στ' ἀνατολικά τοῦ καθολικοῦ βρίσκονται θεμέλια ἀπὸ τετράγωνο κίτριον· πολλοὶ φαντάζονται ὅτι μπορεῖ ἐκεῖ νὰ ἦταν κτισμένο τὸ ἀνάκτορο τοῦ Ἀριστοδήμου καὶ ὁ τάφος τῆς κόρης του, πάνω στὸν ὁποῖο ἐσκοτώθηκε θεληματικὰ ὁ ἡρωϊκὸς ὅσο καὶ ἄτυ-

χος αὐτὸς βασιλείᾳ¹. Στὰ νότια τῆς κορυφῆς βρίσκεται καὶ μὰ δεξαμενὴ ἀπὸ τ' ἀρχαῖα χρόνια λαξεμένη μέσα σ' ἕνα σπηλαιώδη βράχο γεμάτο πάντα κρῦο κι' ὀλοκάθαρο νερό, ὅπου σβύνει τὴ δίψα του ὁ βαλαντωμένος στρατοκόπος καὶ τ' ἀποκαμωμένα ζᾶ.

Γιὰ τὴν Ἰθώμη λένε πῶς ὁ Δημήτριος Φαληρεὺς ἔλεγε στὸ γυιό του Φίλιππο: «Αν θέλεις νὰ εἶσαι κύριος τοῦ ταύρου κράτα τον καλὰ ἀπὸ τὰ δύο του κέρατα». Ταῦρο ἔννοῦσε τὴν Πελοπόννησο καὶ δύο κέρατα, τὸν Ἀκροκόρινθο καὶ τὴν Ἰθώμη.

Τὰ τεράστια βραχοκότρωνα ποὺ σχηματίζουν τὸ ὄροπέδιο τῆς κορυφῆς μᾶς βεβαιώνουν ὅτι πατοῦμε σὲ στέρεο ἔδαφος εἶδ' ἄλλως θὰ λέγαμε πῶς βρισκόμαστε κρεμασμένοι στὸ κενό, τέτοια ἐντύπωση μᾶς δίνει ὁ κυκλοτερὴς καὶ ἀπεριόριστος ὄριζοντας γύρω μας, μὲ τὸ ἀπέραντο Μεσσηνιακὸ πεδίο ποὺ μᾶς περιζώνει ἀπὸ παντοῦ, σκεπασμένο ἀπ' τὴν πρωϊνὴ διμίχλη. Μιὰ διάφανη πάχνη σὰν ἀραχνούφραμένο τουιλπάνι ἀνάμεσα γῆς καὶ οὐρανὸ πότε ὀριζόντια ἀπλωμένο, πότε κάθετα, ἴδιο μὲ τεράστια κουρτίνα γαντζωμένη σὲ ἀθώρητους χαλκάδες, ξεχύνει τὶς πυκνότερες δίπλες του μέσα στ' ἀπόσκια τῶν μακρυνῶν βουνῶν καὶ στὶς λουλουκάτες λαγκαδιές. Κι' ὅσο ὁ ἥλιος ἀνεβαίνει χύνοντας σὰν ψιλὴ χρυσόσκονη τὸ φῶς του πάνω ἀπ' τὰ ταφροφαράγγια καὶ τὶς κορφοσειρὲς τῆς ἀποσκιαδερῆς Μάνης, τόσο κ' ἡ κουρτίνα τῆς πάχνης σκίζεται τόπους τόπους γιὰ νὰ μᾶς φανερώσῃ σὲ ἀπέραντες σκηνογραφίες, μέσ' ἀπ' τὶς ἀλυσίδες τῶν βουνῶν, πότε τοῦ Πάνα τὰ λημέρια ἀπ' τ' Ἀρκαδικὰ ὄρη καὶ τὸ ἱστορικὸ Λυκαῖο ὡς τὶς βαθιὲς χαράδρες τοῦ Ταυγέτου, πότε δροσόχαρα μακρυνὰ τοπεῖα ποὺ ξεκαθαρίζονται λίγο λίγο ἀνάμεσα στὸ ἀχροπράσινο φόντο ὅπου λαμπυρίζουν τὰ ψιλοδιάμαντα τῆς αὐγινῆς δροσιάς.

Ἡ «Μακαρία» λεγόμενη καὶ καλλίκαρπη πεδιάδα, τὸ αἰώνιο «μῆλο τῆς ἔριδος» ἀνάμεσα Λακεδαιμονίων καὶ Μεσσηνίων, ποὺ ξαπλώνεται ἀπέραντη μπροστά μας ὡς κάτω

¹ Οἰκονομάκου: Τὰ σωζόμενα Ἰθώμης, Μεσσηνίας καὶ τῶν πέριξ.

στην ἀσπρογάλανη θάλασσα, μᾶς γεμίζει ἀπὸ μιὰ μακάρια εἰδωλολατρικὴ ἔκστασις. Ξεχνᾶμε τὶς χριστιανικὰς, μοναστηριῆσις, μονοθεϊστικὰς πεποιδήσεις μας καὶ γινόμαστε παγανοί, πανθεϊστὲς ἄπληστοι γιὰ τῆς ἀρχαίας ζωῆς τὶς ὁμορφάδες. Τὰ μάτια μας πλαταίνουν, μεγαλώνουν, γίνονται δυο τεράστιοι καταποτῆρες ἀπ' ὅπου λαίμαργα ἡ ψυχὴ μας καταπίνει μὲς' ἀπ' τὶς δροσαῖτες γουλιές τοῦ αἰθέρα καὶ τὶς πεμπουσίαις τῶν λουλουδιῶν τὴν ἀπεραντωσύνη τοῦ ὀρίζοντα, τὴν ἀπεραντωσύνη τῶν καιρῶν, μὲ τῶν πόθων μας τὶς ἀπεραντοσύνας πού δὲν ὑποτάσσονται στοῦ χρόνου τοὺς περιορισμούς.

Κάνοντας τὸ γύρο τῆς κορφῆς βλέπομε στὸ βοριᾶ τὰ Νόμια ὄρη, ὅπου ἦταν τὸ κατάλυμα τοῦ Πᾶνα καὶ τῆς Νομίας νύφης, στὴ μέση ἐκεῖ καὶ τὸ βουνὸ τῆς Εἵρας ὅπου ἔντεκα ὀλόκληρα χρόνια ὕστερ' ἀπὸ τὴν ἦττα τῆς Μεγάλης Τάφρου ἔμειναν πολιορκημένοι οἱ Μεσσήνιοι μὲ τὸν Ἀριστόδημο.

Ἡ Στενύκληρη πεδιάδα ὅπου ὁ Ἀριστομένης ἀνδραγάθησε καὶ ὁ Τυρταῖος τραγούδησε τὰ ἔπη καὶ τὰ ἐλεγεία του, ἡ ἡρωϊκὴ Ἀνδανία, τὸ παλιὸ Κυρνασίο Ἄλσος «αἱ Ἀρχαῖαι Φαραὶ» στὸ βάθος ἡ ἀρχαία Ἀσσίνη, σημερινὴ Κορώνη, πρὸ πέρα τὸ Λυκόδημο καὶ τὰ βουνὰ τῆς Ἀγυῖας καὶ ἄλλα βασιλεία τῆς Ἀλήθειας καὶ τῆς Φαντασίας πού δὲν ἔχουν τελειωμό. Καὶ μπρὸς μας κάτω ἀπὸ τὸ ἱστορικὸ βουνὸ ἀνάμεσ' ἀπὸ μιὰ θάλασσα γηλόφους ἀνθισμένους ξαπλώνεται μιὰ ἀπὸ τὶς κυριώτερες μεγαλοπολιτεῖες τοῦ παλιοῦ καιροῦ, ἡ ἀρχαία Μεσσήνη πάνω στ' ἄψυχα συντριμμένα μάρμαρά της, ἀλλὰ καὶ τὰ ζωντανεμένα ἀπὸ τοὺς ἀμύθητους θρούλους πού διηγοῦνται.

Ἡ Μεσσήνη εἶχε πάρη τ' ὄνομά της ἀπὸ τὴν πρώτη της Βασίλισσα Μεσσήνη γυναῖκα τοῦ Βασιλιᾶ Πολυκάονος. Γεμάτη σπουδαῖα ἐρείπια τοῦ ἀρχαίου της μεγαλείου, αὐτὴ ἡ περικαλλέστατη πολιτεία εἶχε χτιστῆ 370 π. Χ. Ἀπὸ τὰ σωζόμενα καλύτερα ἐρείπια της εἶναι ἡ ἀγορὰ, τὸ θέατρο, τὸ στάδιο, τάφοι, ἐπιγραφές καθὼς καὶ ἀνάγλυφα σὲ πλάκες καὶ σπασμένα ἀγάλματα, ὄπλα, ἱατρικὰ ἐργαλεῖα,

πλήλινά ἐκμαγεῖα πού φυλάγονται στό μικρὸ Μουσεῖο τοῦ χωριοῦ Μαυρομάτι. Ὁ δροσερὸς καὶ ἀστερευτός ἀπὸ αἰῶνες κρουνὸς τῆς Κλειψύδρας πού τὸν λένε καὶ κρήνη τῆς Καλλιρρόης, διασκορπίζεται σὲ μύρια αὐλάκια ποτίζοντας τὴ γῆ ὅπου ὀρθώνωνταν ὁ Ναὸς τοῦ Ποσειδῶνα, τῆς Ἀφροδίτης, τὸ ἱερὸ τῆς Δήμητρας, τὸ Ἀσκληπιεῖο, τὸ μέγαρο τῶν Κουρήτων, τὸ Γυμνάσιο, τὸ ἱερὸ τῶν Διοσκουρών, τῆς Ἀρτέμιδος κί' ἄλλα μὲ τὰ περικαλλέστατα χρυσᾶ χάλκινα ἀγάλματα τῶν ἀρχαίων θεῶν. Ἀλλ' ἀπάνω ἀπ' ὅλα αὐτὰ τὰ μεγαλεῖα στέκει πανώριος ὁ ἴσκιος τοῦ θρυλικοῦ βασιλιᾶ Ἀριστοδήμου πού σκότωσε μὲ τὰ χέρια του τὴ μονάρχιβή του κόρη γιὰ νὰ σώσῃ τὴν πατρίδα του ἐπειδὴ τοῦ τὸ παράγγειλε τὸ Μαντεῖο τῶν Δελφῶν. Κι' ὅταν εἶδε πὸς ἄδικα τὴν ἐθυσίασε, ἔβαλε τέλος καὶ στὴν ἴδια του ζωὴ ἀπάνω ἀπὸ τὸν τάφο της.

Ἡ ἀρχαία Μεσσηνία εἶναι ὀλόκληρη ὀχυρωμένη κυκλικὰ ἀπὸ τὰ τεράστια τείχη πού ἔχτισε ὁ Θηβαῖος στρατηγὸς Ἐπαμεινώνδας τὸ 371 π. Χ., σὰν ἐνίκησε ὀριστικὰ τοὺς Λακεδαιμονίους στὰ Λεῦκτρα καὶ ξανάφερε πιά τοὺς διασκορπισμένους Μεσσηνίους στὴν πατρίδα τους. Ὁ Πανσανίας στὰ Μεσσηνιακά του (κεφ. 31) μιλεῖ γιὰ τὴ μεγαλεπήβολη ἀαχιτεκτονικὴ τους: «περὶ δὲ τὴν Μεσσηνίαν τείχος κύκλος μὲν πᾶς λίθου πεποιήται πύργοι δὲ καὶ ἐπάλξεις εἰσὶν ἐνωκοδομημέναι».

Ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη ψηλὰ τὰ βλέπομε ν' ἀκολουθοῦνε ὅλους τοὺς ἐδαφικοὺς κυματισμοὺς τῆς γῆς σὲ κυκλικὸ μάκρος ἀτελείωτο πού τὸ ὑπολογίζουν σὲ 8,920 μέτρα. Ἀναμεσά τους καὶ κατὰ διαστήματα ἄνισα ὀρθώνονται τεράστιοι πύργοι τετραγωνικοί, πού ἄλλοι διατηροῦνται ἀκόμη, ἄλλοι ἔχουνε σωριαστῆ σὲ ἄμορφους ὄγκους. Κατὰ τὸν ἄββᾶ Fourmont πού περιόδευε τὸ 1729 στὴν Ἑλλάδα, τὸ τεῖχος εἶχε τότε 38 πύργους. Ἡ καταστροφὴ τοῦ τείχους τῆς Μεσσηνίας ἔγινε κατὰ πρῶτο τὸ 396 μ. Χ. ἀπὸ τοὺς Ὀστρογότθους καὶ τὸ βασιλιᾶ τους Ἀλάριχο. Μέσα στὴν ἀρχαία αὐτὴ μεγαλόπολη ἔμπαιναν ἀπὸ τέσσερις κεντρικὲς πόρτες, ἀλλὰ ἡ μεγαλοπρεπέστερη καὶ

πολυτελέστερη ἦταν ἡ Ἀρκαδικὴ Πύλη, κατὰ τὸν Πανσανία «Πύλαι», στολισμένη μὲ τοῦ Ἑρμῆ τὸ ἄγαλμα καθὼς καὶ μὲ ἄλλα σπουδαῖα ἀγάλματα στὶς κόγχες τῆς κυκλικῆς αὐλῆς τῆς μαζί κ' ἐπιγραφές. Αὐτὴ ἡ πύλη εἶναι χτισμένη μὲ ἰσομέτρους πελωρίους ὀγκολίθους καὶ τὸ ὑπερθυρό της ἓνα τεράστιο μονοκόματο μάρμαρο μακρὸ ὡς ἕξη μέτρα, πεσμένο ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά κ' ἀπὸ τὴν ἄλλη μόλις στεκούμενο στὸ σὰν κυκλώπιο τεῖχος στήριγμά του, μοιάζει μὲ γιγάντεια λαιμητόμο. Στὰ κάτω μάρμαρα οἱ βαθειὲς αὐλακίαι ποὺ φαίνονται λένε πὼς εἶναι ἀπὸ τὰ πέταλα τοῦ ἀλόγου τοῦ Ἀριστοδήμου. Τὰ ρωμαϊκὰ χρόνια αὐτὴ ἡ πύλη ἐπισκευάστηκε ἀπὸ τὸν Κοῖντο - Πλῶκο Εὐφημίωνα, καθὼς ἀναφέρει μιὰ ἐπιγραφή ἀπάνω ἀπ' τὴν ἀριστερὴ θυρίδα. Καὶ στὰ χριστιανικὰ χρόνια στάθηκε σπουδαία πολιτεία ἡ Μεσσήνη γιὰ τὶς ἐκκλησίες της καὶ τὶς ἐπιτύμβιες ἐπιγραφές της.

Εἶχαμε ξεχαστῆ βυθισμένοι στοῦ ἀρχαίου κόσμου τὴν ὄνειροφαντασία. Ὁ νοῦς μας ἔπλαθε χωρὶς σειρὰ κάθε λογῆς φευγάμενα ὄραματα. Ἀπὸ τὰ βάθη τῶν καιρῶν πρόβελναν ἀλαργινὲς γιγαντομαχίαι κάτω στὸν κάμπο, ἔφοδοι στὰ κυκλώπεια ὀχυρώματα τῆς Μεσσήνης, μιὰ ἔντονη γεμάτη πολεμικὸ σφριγὸς ζωὴ ποὺ τὴ ζήσαμε μόνο στὰ παραμύθια.

Ἀκούγαμε μέσ' ἀπὸ ἓνα μυστηριακὸ βουητὸ δόρατα καὶ ἀσπίδες νὰ γεμίζουν τὸν ἀέρα μὲ τὸν ἀτσάλινο ἀχό τους, βλέπαμε νὰ λαμποκοπᾶνε στὸ ἥλιο μαζί μὲ περικεφαλαῖες καὶ σιδερένιους θώρακες, μπρούτζινα ἀθλητικὰ κορμιά μέσ' ἀπὸ πολύχρωμους κοντούς χιτῶνες καὶ πυρόξανθα μαλλιά σὰν χαιῖτες λιονταρίσιες ν' ἀνεμίζωνται στὸ σάλο τὸν πολεμικὸ. Κ' ὕστερα σὰν ἀπὸ μιᾶς εἰρηνιστικῆς ἀντίδρασης ἀνάγκη, μιὰ πομπὴ ἀπὸ χλαμυδοφόρες γυναῖκες ἀνέβαιναν ἀργὰ τὸ τραχὺ βουνό.

Κ' ἔφερναν στὸν Ἴθωμάτα
κάνιστρα καρπούς γιομάτα,
πεπλοφόρες, μυροφόρες,
τῶν βουνῶν νεραϊδοκόρες

ὅπως κάνουν τώρα για τὴν Παναγία οἱ σημερινὲς Μεσσηνίες γυναῖκες. Μ' ἀμέσως σὰν ἀπὸ πείσμα τους, ἕνας ὀλόκληρος κόσμος ἀπὸ Σατύρους καὶ Σειλινούς, στὸ ἀπέναντι βουνὸ τῆς Εὐᾶς, ἔστηνε ξέφρενο γιορτάσι, ἕνα τρελλὸ ξεθεωτικὸ πανηγύρι, στεφανωμένος ἀπὸ κισσοὺς καὶ ἀμπελόφυλλα μαζί μὲ ἀναμαλλιασμένες ροδόσαρκες Βαχκίδες ποὺ κροτάλιζαν χορεύοντας τὰ ὀλόγοιμα χρυσὰ τους κύπελλα. Ζευγάρια ἔρωτεμένα σὰ νὰ κνηγούσανε μέσα στὸ λαῦρο μεσημέρι τὴν ἔρωτικὴ ἀποθυμιά τους στὶς βελουδάτες λουλουδοστρωμένες πλαγιὲς τοῦ διονυσιακοῦ βουνοῦ. Εὐοὶ εὐὰν ἀντηχοῦσε ὄλος ὁ κάμπος γύρω. Εὐοὶ εὐὰν τραγουδάγαν οἱ ὄχθες τοῦ Παμίσου καὶ τὰ νερά του στὸ κατρακυλισμά τους.

Ἕνας μεσόκοπος καλόγερος σὰν βάκχος ρασοφορεμένος, γειμίζοντας καὶ ξαναγεμίζοντας τὰ ποτήρια μας ἀπὸ τὸ πυρρὸ μοναστηρίσο κρασί, μᾶς ἔλεγε κάθε λίγο μὲ πονηρὸ χαμόγελο, ἀνάμιχτο μὲ μιὰν ἀσκητικὴ σοβαροφάνεια, κατεβάζοντας μονοροῦφι τὶς ξέχειλες κούπες. «Καὶ οἶνος εὐφραίνει καρδίαν ἀνθρώπου».

Κ' ἐμεῖς τοῦ ἀπαντούσαμε μὲ ὑποκριτικὴ αὐστηρότητα, ἔτσι ποὺ βλέπαμε τὰ μάτια του παράξενα νὰ σπιδίζουν ἀνάμεσ' ἀπὸ τοῦ ποτηριοῦ τὸ γιάλισμα. — Ναὶ Πάτερ μου. Ἄλλὰ καὶ «μὴ μεθύσκεσθε οἶνον ἐν ᾧ ἐστὶν ἀσωτεία . . .».

Σὰν φεύγαμε τ' ἄλλο πρωτὶ, ἔτσι ὡς ἀγνατέψαμε ἀπὸ μακρὰ τὴν Ἰθώμη τυλιγμένη μέσα στὴν ἀνοιξιὰτικὴ σιντεφένια πάχνη της, δὲν μπορούσαμε νὰ ξεκαθαρίσωμε μέσα μας ἂν εἶχαμε φύγει ἀπὸ κεῖ, περισσότερο χριστιανοὶ ἢ περισσότερο εἰδωλόατρες.

ΑΘΗΝΑ Ν. ΤΑΡΣΟΥΛΗ

